

## ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАРАНТІЙ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

*У статті розглядаються теоретичні аспекти гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. Висвітлено загальне визначення поняття гарантій та погляди вчених щодо питання гарантій прав і свобод людини та громадянина. Проаналізовано праці сучасних вчених-юристів, які зробили вагомий внесок щодо питання гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні.*

**Ключові слова:** гарантії, гарантії конституційних права і свободи людини та громадянина, конституційні права і свободи військовослужбовців.

Важливим теоретичним і практичним питанням, пов'язаним із конституційними гарантіями прав і свобод людини, є питання щодо гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. На даний час гарантування прав і свобод військовослужбовців в нашій країні залишається актуальною темою для дослідження. Українські вчені-юристи розглядають питання гарантій прав і свобод людини в цілому, разом з тим недостатньо уваги приділяється дослідженню гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців.

Теоретичні аспекти гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина розглядалися такими сучасними вченими як: М. Гуренко, А. Колодій, А. Олійник, В. Погорілко, В. Корельський, В. Перевалов, І. Погребной, П. Рабінович, Н. Шукліна, О. Скакун, О. Кушніренко, Т. Слинко, Ю. Тодика та іншими. Окремі питання щодо гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців досліджувалися такими військовими юристами: В. Пашинським, І. Качаном, В. Кириленком, Ю. Поніматченком та іншими.

Метою статті є висвітлення теоретичних досліджень вчених-юристів щодо гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина в тому числі і військовослужбовців.

Перш ніж розглянути теоретичні аспекти гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців, на наш погляд, об'єктивно має передувати загальне визначення поняття гарантій прав і свобод людини та громадянина.

В сучасній енциклопедичній літературі під

поняттям гарантії (від французького *garantie* – забезпечення, запорука) прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття "гарантії" охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [1, с. 555].

Однак, серед вчених не існує єдиних поглядів щодо поняття гарантій прав і свобод людини та громадянина. Наприклад, О.Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язків людини і громадянина приймають форму "заяв про наміри", які не мають ніякої цінності ні для особистості, ні для людства [2, с. 203].

В.М. Корельський і В.Д. Перевалов вважають, що гарантії – це система умов, способів та засобів, що забезпечують всім та кожному рівні правові можливості для виявлення, придбання та реалізації своїх прав і свобод [3, с. 545].

На думку І.М. Погребного гарантії – це система соціальних умов і спеціально-юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється життя в суспільстві [4, с. 128].

В свою чергу А.Ю. Олійник, зазначає, що гарантії – це відповідні умови і засоби, що спри-

яють перетворенню в життя проголошених прав, свобод та обов'язків [5, с. 156].

Як вважає П.М. Рабинович, гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [6, с. 246].

Більш широке визначення надає М.М. Гуренко, яка зазначає, що гарантії прав і свобод людини та громадянина являють собою систему норм, принципів, умов і вимог, які у своїй сукупності забезпечують дотримання прав, свобод і законних інтересів. Ефективність цієї системи залежить від різноманітних факторів, але основним серед них є належність визначених елементів в системі функціонування державної влади. До них відносяться: належність Основного Закону, дія якого не може бути зупинена самовільно; визнання державної влади вихідною від Конституції, закріплення на конституційному рівні основних прав і свобод людини та громадянина; наявність незалежної судової влади. Система гарантій прав і свобод людини включає засади як економічного так і соціального та правового характеру, які необхідні для реалізації прав і свобод та механізму їх захисту [7, с. 124].

Як вважає Т. М. Заворотченко, гарантії прав і свобод людини і громадянина як загальне поняття являють собою основні умови і засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права [8, с. 19].

На думку І.Й. Магновського, гарантії – це умови, засоби і способи створені суспільством та державою і похідних від неї інститутів влади, які забезпечують фактичну реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини та громадянина. Сам механізм системи гарантій прав і свобод по їх впровадженню у реальну дійсність, являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових засобів та способів, якими охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на реальне здійснення кожним своїх прав та свобод [9, с. 42].

Як зазначає В.Й. Пашинський, правові (юри-

дичні) гарантії реалізації прав і свобод військовослужбовців – це сукупність встановлених державою правових норм, правових способів і засобів, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи особи та поновлюються порушені права [10, с. 135].

Аналізуючи всі ці поняття, слід зробити висновки, що гарантії прав і свобод людини і громадянина як загальне поняття являють собою основні умови, засоби і способи створені суспільством та державою, за допомогою яких кожна особа має можливість безперешкодно реалізувати свої права, а вразі порушень негайно відновлювати їх.

Гарантії прав і свобод особи в першу чергу знаходять своє закріплення в Основному Законі нашої держави – Конституції України та інших нормативно-правових актах і нерозривно пов'язані з гарантіями прав і свобод людини та громадянина, в тому числі військовослужбовців.

Конституційні права і свободи військовослужбовців займають особливе місце в системі гарантій прав і свобод, адже вони представляють основу всіх інших їх прав та регулюють важливі життєві зв'язки військовослужбовців з державою.

Відповідно, за своєю юридичною природою конституційні права і свободи характеризуються такими ознаками: 1) конституційні права і свободи є основними і служать юридичною базою для всіх інших прав і свобод, передбачених чинним законодавством; 2) конституційні права і свободи формулюються в загальному вигляді, а їх деталізація і конкретизація здійснюється в нормах інших галузей права; 3) конституційні права і свободи мають найвищу юридичну силу. Всі інші права і свободи громадян повинні відповідати конституційним, а у випадку колізії діє конституційна норма; 4) конституційні права і свободи не припиняються і не виникають раз по раз, вони діють постійно і не можуть бути вичерпані одноразовим здійсненням; 5) конституційні права і свободи для всіх громадян є однаковими; 6) конституційні права і свободи підлягають підвищеному захисту з боку держави і суспільства, вони охороняються як Конституцією України, так і відповідними нормами всіх галузей права [10, с. 84-85].

Таким чином, можемо зробити наступний висновок, що гарантії конституційних прав і свобод

військовослужбовців в Україні – це закріплені в Конституції України та гарантовані державою умови, способи та засоби, які дозволяють безперешкодно реалізовувати свої права, а вразі їх порушень негайно відновлювати особам, які проходять військову службу.

В сучасній юридичній науці проблемі гарантій прав і свобод людини приділяється велике значення.

Особливої уваги потребують сучасні роботи українських вчених-правознавців. Серед них варто назвати роботу А. Колодія та А. Олійника: "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні" [11], де розглянуто теоретичні аспекти гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина і механізм їх реалізації.

Значний доробок у дослідженні гарантій прав людини і громадянина міститься також у роботах В. Погорілка "Конституційне право України" [12], "Права та свободи людини і громадянина в Україні" [13], у яких дається класифікація, поняття та зміст конституційних прав і свобод громадян, розглядаються гарантії прав і свобод особи.

Окремі аспекти, що стосуються гарантій прав і свобод людини та громадянина, належать П. Рабіновичу. У своїх наукових працях

П. Рабінович розглядає загальнотеоретичні питання прав людини і громадянина, проблеми правового закріплення та реалізації конституційних прав і свобод, питання класифікації конституційних прав і свобод, їх окремі групи та гарантії реалізації. Варто назвати лише такі роботи, як "Права людини та їх юридичне забезпечення: (Основи загальної теорії права і держави)" [14], "Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції" [15] та інші.

О. Скакун в своїй фундаментальній праці з теорії держави і права [16] значну увагу приділяє дослідженню теоретичних аспектів гарантій прав і свобод людини і громадянина, розглядаючи такі питання: теорію прав людини, міжнародні стандарти в галузі прав людини, основні права людини і громадянина, систему гарантій прав, свобод і обов'язків людини, правовий механізм забезпечення та міжнародний захист прав людини.

Значний внесок у дослідження гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина зробив Ю. Тодика. Серед його робіт з даної про-

блематики назвемо такі: "Конституційно-правові основи діяльності Верховної Ради України по забезпеченню прав і свобод громадян" [17], "Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина" [18] та інші. У названих наукових працях аналізується юридична природа і ознаки основних прав та свобод людини і громадянина, їх специфіка, покоління прав людини, становлення і розвиток політико-правової думки про права особи, розкриваються права людини в аспекті її соціальної свободи і відповідальності, проблеми формування правової держави і громадянського суспільства в Україні, розкривається поняття, структура, принципи, види правового статусу особи, гарантії його реалізації, тенденції конституційного закріплення прав людини і громадянина, класифікація прав.

Дослідженню теоретичних проблем гарантування прав і свобод особи присвячена робота М. Гуренко "Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини і громадянина" [19]. О. Кушніренко та Т. Слинко, у своїй роботі "Права і свободи людини та громадянина" [20] розглядають питання прав людини та гарантії їх реалізації, питання обмежень конституційних прав.

Проблема гарантій прав і свобод людини і громадянина розглядається у дисертації Т. Заворотченко "Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні" де досліджуються теоретичні і практичні проблеми конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина в Україні. Визначені і проаналізовані основні критерії класифікації гарантій прав та свобод людини і громадянина, а також надана обґрунтована характеристика системи гарантій. Особлива увага приділена аналізу нормативно-правових гарантій (норми-принципи, юридична відповідальність, обов'язки), що гарантують права і свободи людини і громадянина. Здійснена змістовна характеристика організаційно-правових гарантій та їх класифікація [8].

У дисертації І. Магновського "Гарантії прав і свобод людини і громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект)" досліджується поняття та зміст гарантій прав і свобод людини та громадянина, основні теоретичні положення про сутність гарантій прав і свобод людини та громадянина. Розкрито зміст основних складових системи гарантій прав і свобод людини та

громадянина, обґрунтовано їх науково-теоретичну, правову структуру, роль та місце держави, права, суспільства і самої людини, щодо гарантування прав і свобод людини та громадянина, визначено механізм системи гарантій прав і свобод людини та громадянина по їх впровадженню у реальну дійсність [9].

Окремі аспекти, що стосуються гарантій прав і свобод людини та громадянина, розглядаються в монографії Г. Абасова "Гарантії прав місцевого самоврядування в Україні: актуальні проблеми теорії і практики" де досліджуються теоретичні і практичні проблеми гарантій прав місцевого самоврядування в Україні [21].

Важливим теоретичним і практичним питанням, пов'язаним із конституційними правами і свободами людини, є питання щодо гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні.

На протязі віків та в усі історичні періоди людям, які зі зброєю в руках захищали свою країну, зі сторони держави приділялась значна увага щодо гарантування їх прав і свобод.

Ці погляди на даний час знаходять закріплення в Конституції України, яка передбачає гарантії соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Зокрема, в статті 17 Основного Закону чітко визначено, що "Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей" [22].

Окремі питання щодо гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців досліджувалися такими військовими юристами: В. Пашинським [10], І. Качаном [23, с. 455-467], В. Кириленком [24, с. 280-321], Ю. Поніматченком [25, с. 44-60].

У дисертації В. Пашинського "Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні" досліджуються актуальні теоретичні і практичні проблеми реалізації конституційно-правового статусу військовослужбовців в умовах проведення військової реформи, забезпечення конституційних прав і свобод військовослужбовців та гарантії їх реалізації.

Особливу увагу приділено дослідженню теоретичних питань конституційно-правового статусу військовослужбовців, як одного із спеціальних правових статусів; розглянуто історичний

розвиток та становлення нормативно-правового закріплення правового статусу військовослужбовців; досліджено поняття і структуру конституційно-правового статусу військовослужбовців та проведено аналіз основних його елементів, а також його особливості; проведено аналіз системи нормативно-правових актів, які визначають і регулюють конституційно-правовий статус військовослужбовців, виявлено недоліки та висловлено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та прийняття нового закону про правовий статус військовослужбовців; проаналізовано проблеми практичної реалізації конституційних прав військовослужбовців в умовах військової служби та сформульовано пропозиції щодо їх реального забезпечення; проведено дослідження правових гарантій реалізації конституційних прав і свобод військовослужбовців та розроблено пропозиції щодо удосконалення нормативно-правових та організаційно-правових гарантій [10].

У своїй роботі "Права і свободи людини під час проходження військової служби" І. Качан досліджує права і свободи військовослужбовців, питання їх законодавчого обмеження та реалізації під час проходження військової служби [23, с. 455-467].

У роботі В. Кириленка "Соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" розглядаються питання реалізації конституційних прав і свобод військовослужбовців через особливості їх правового статусу. Особлива увага звертається на забезпечення соціально-правового захисту як компенсації за обмеження деяких прав військовослужбовців [24, с. 280-321].

Ю. Поніматченко в роботі "Правове регулювання діяльності Збройних Сил України" розглядає поняття та елементи правового статусу військовослужбовців, права, свободи і обов'язки військовослужбовців та особливості їх реалізації в умовах військової служби [25, с. 44-60].

Окремі аспекти гарантій прав і свобод військовослужбовців, а саме питання забезпечення конституційних прав і свобод соціального захисту під час проходження військової служби розглядаються у дисертаційних роботах І. Коржа [26] та В. Паламарчука [27], в яких досліджуються питання комплектування збройних сил та проходження військової служби.

Таким чином важливим теоретичним і прак-

тичним питанням, пов'язаним із конституційними правами і свободами людини, є питання щодо гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні.

Аналіз теоретичних досліджень дозволяє зробити висновок, що гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні – це закріплені в Конституції та гарантовані державою умови, способи та засоби, які дозволяють безперешкодно реалізовувати свої права, а вразі їх порушень негайно відновлювати особам, які проходять військову службу.

Теоретичні дослідження гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в нашій країні не дають вичерпної відповіді на питання реального гарантування державою конституційних прав і свобод військовослужбовців та потребують подальшого наукового вдосконалення, але разом з тим, являються запорукою формування всіх суспільних і державно-правових відносин на основі пріоритету гарантій прав і свобод як передумови правового порядку.

#### Література

1. *Юридична енциклопедія*: В 6т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. – К. : "Укр. енциклопедія", 1998. – Т.1: А-Г. – 672 с.
2. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права : учебник / О. Скакун. – Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
3. *Теория государства и права : учебник для вузов* / Под ред. проф. Корельского В.М. и проф. Перевалова В.Д., – 2-е изд., изм. и доп. – М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА. М), 2000. – 616 с. – С. 545.
4. *Погребной И.М.* Теория права: учебное пособие/А.Шульга А. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1998. – 148 с. – С. 39, 119-123, 128.
5. *Теория держави і права*: Навч. посіб. / Олійник А.Ю., Гусарев С.Д., Слюсаренко О.Л. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 176 с. – С. 64, 138, 156.
6. *Рабінович П. М.* Права людини і громадянина : навч. посіб./М. Хавронюк . – К. : Атіка, 2004. – 463 с.
7. *Гуренко М.Н.* Конституционное право Украины : курс лекцій/М. Гуренко. – Мариуполь, 1999. – 278 с.
8. *Заворотченко Т. М.* Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис... канд. юрид.наук / Т. М. Заворотченко. – К. – 2002. – С. 19.
9. *Магновський І.Й.* Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис...канд. юрид. наук / І.Й. Магновський. – К., 2003. – С. 42.
10. *Пашинський В.Й.* Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: дис... канд. юрид. наук / В.Й. Пашинський. – К., 2004. – С. 84-85, 135.
11. *Колодій А. М.* Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник/А. Колодій, А. Олійник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 350 с.
12. *Конституційне право України* / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, О. В. Городецький та ін. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 2000. – 732 с.
13. *Погорілко В. Ф.* Права та свободи людини і громадянина в Україні/В.Головченко, М. Сірий. – К. : Ін Юре, 1997. – 52 с.
14. *Рабінович П. М.* Права людини та їх юридичне забезпечення/ П. Рабінович // Основи загальної теорії права і держави. – К.,1992. – С. 76-91.
15. *Рабінович П. М.* Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції / П. Рабінович // Укр. часопис прав людини. – 1995. – № 5. – С. 11-18.
16. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : підручник./ Пер. з рос./О.Скакун. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.
17. *Тодика Ю. М.* Конституційно-правові основи діяльності Верховної Ради України по забезпеченню прав і свобод громадян/Ю.Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 3 (10). – С. 51-58.
18. *Тодика Ю. М.* Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина/Ю.Тодика // Конституційне право України / За ред. Ю. М. Тодики і В. С. Журавського. – К., 2002. – С. 294 – 312.
19. *Гуренко М. М.* Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини і громадянина/М.Гуренко. – К., 2001. – 218 с.
20. *Кушніренко О. Г., Слинсько Т. М.* Права і свободи людини та громадянина/ О.Кушніренко,Т. Слинсько. – Х.: Факт, 2001. – 438 с.
21. *Абасов Г.Г.* Гарантії прав місцевого

самоврядування в Україні: актуальні проблеми теорії і практики. Монографія/ Г.Абасов / Відп. Ред. Ю.С. Шемшученко. – 2-ге вид., доповн. – К.: Юридична думка, 2013. – 304 с.

22. Конституція України: Основний закон України, прийнятий Верховною Радою України на п'ятій сесії 28.06.1996 року.– К.:Юрінком-Інтер. – 26 с.

23. Качан І. І. Права і свободи людини під час проходження

військової служби // Основи законодавства України : підручник / За заг. ред. В. І. Кириленка. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 455-467.

24. Кириленко В. І. Соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей //

Основи законодавства України: Підручник / За заг. ред. В. І. Кириленка. – Вінниця : Нова книга, 2002.– С. 280-321.

25. Поніматченко Ю. А. Правовий статус військовослужбовців Збройних Сил України/Ю. Поніматченко // Правове регулювання діяльності Збройних Сил України: Підручник. – Вінниця : Нова книга, 2002. – С. 44-60.

26. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. – 19 с.

27. Паламарчук В. О. Організаційно-правові засади проходження військової служби за контрактом у Збройних Силах України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ірпінь, 2003. – 21 с.

### **Б.М. Шамрай**

Теоретические исследования гарантий конституционных прав и свобод военнослужащих в Украине

В статье рассматриваются теоретические аспекты гарантий конституционных прав и свобод военнослужащих в Украине. Отражено общее определение понятия гарантий и взгляды ученых относительно вопроса гарантий прав и свобод человека и гражданина. Проанализированы работы современных ученых-юристов, которые сделали весомый взнос относительно вопроса гарантий конституционных прав и свобод военнослужащих в Украине.

**Ключевые слова:** гарантии, гарантии конституционных прав и свобод человека и гражданина, конституционные права и свободы военнослужащих

### **B. Shamray**

Theoretical studies guaranties of constitutional rights and freedoms of servicemen in Ukraine

The article examines the theoretical aspects of guarantees of constitutional rights and freedoms of servicemen in Ukraine. Concepts of scientists views is reflected in relation to the question of guarantees of rights and freedoms of man and citizen.

**Keywords:** assurance, guarantee of constitutional rights and freedoms of man and citizen, constitutional rights and freedoms of military personnel.